

The conquest of Cyprus, the first naval campaign of the Muslims

Amina Bagheri¹
Saeed Khosravi²

Received: 25 April 2023
Reception: 10 July 2023

ABSTRACT

Cyprus is an island located in the easternmost part of the Mediterranean Sea. Due to its special location and abundant mines, this island has long attracted the attention of the surrounding lands and has always witnessed the encroachment of its neighbors and their competition in conquering it. After the advent of Islam and the beginning of the era of conquests, Cyprus also attracted the attention of Muslim rulers. The Muslim expedition to Cyprus is important because it is considered the first "sea expedition" of the Muslims and it indicates a new round of historical events in the field of conquests on the other side of the water borders, which can be a new chapter in the preparation of the Muslim military forces and establishment and equipment. to follow the naval fleet. On the other hand, the issue of the occupation of Cyprus as the first conquered island in the Islamic era is also significant. Therefore, this article deals with the description and analysis approach of this raid, the motives and goals of this attack and its results. According to the results of this research, the conquest of Cyprus, in addition to being the beginning of many other campaigns in the Mediterranean Sea, also led to the establishment of the first Muslim naval base.

---

¹Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

²Assistant Professor of the Department of Islamic Studies, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

فتح قبرس نخستین لشکرکشی دریایی مسلمانان و نتایج آن در جهان اسلام و ایران

آمنه باقری^۱ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۵سعید خسروی^۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰

چکیده

قبرس جزیره‌ای است که در شرقی‌ترین قسمت دریای مدیترانه قرار گرفته است. این جزیره به دلیل موقعیت ویژه و معادن سرشارش از دیرباز توجه سرزمینهای پیرامون را به خود جلب نموده و همواره شاهد دست‌اندازی همسایگان و رقابت آنها در تسخیر و تصرف آن بوده است. قبرس پس از ظهور اسلام و آغاز دوران فتوحات نیز مورد توجه حاکمان مسلمان گرفت. لشکرکشی مسلمانان به قبرس از آن جهت حائز اهمیت است که نخستین "لشکرکشی دریایی" مسلمانان به شمار می‌آید و نشان از دور جدیدی از رویدادهای تاریخی در زمینه فتوحات در آن سوی مرزهای آبی دارد که می‌تواند فصل تازه‌ای از آمادگی نیروهای جنگی مسلمانان و تأسیس و تجهیز ناوگان دریایی را در پی داشته باشد. از سویی موضوع تصرف قبرس به عنوان نخستین جزیره مفتوحه در دوران اسلامی نیز قابل توجه است. از این رو مقاله حاضر با رویکردی توصیفی تحلیلی به چگونگی این لشکرکشی، انگیزه‌ها و اهداف این حمله و نتایج آن می‌پردازد. طبق نتایجی که این پژوهش در بر دارد فتح قبرس علاوه بر اینکه سرآغازی برای لشکرکشی‌های متعدد دیگر در دریای مدیترانه شد، منجر به تأسیس اولین پایگاه دریایی مسلمانان نیز گشت.

کلید واژه‌ها:

قبرس، ناوگان دریایی مسلمانان، فتوحات معاویه

^۱ استادیار گروه معارف اسلامی واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

^۲ استادیار گروه معارف اسلامی واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

در سال ۳۳۰ م هنگامی که امپراتور کنستانتین Constantine پایتخت خود را به بیزانس Byzantium انتقال داد و امپراتوری بیزانس را تأسیس کرد قبرس از نظر اداری بخشی از امپراتوری روم شرقی شد. در سال ۳۴۲ م در اثر زلزله‌ای شهر سالامیس که در آن زمان پایتخت قبرس بود، تخریب شد. این شهر در دوران حکومت کنستانتین دوم بازسازی شد و پس از آن کنستانتیا Constantia نامیده و پایتخت قبرس شد. (Tofallis, 2002, 40-44)

موقعیت جزیره قبرس در دریای مدیترانه سبب شد از همان صدر اسلام مورد توجه حاکمان مسلمان قرار بگیرد. هنگامی که مسلمانان برای اولین بار به قبرس حمله کردند این جزیره هنوز تحت حاکمیت امپراتوری بیزانس قرار داشت و پایتخت آن کنستانتیا یا همان سالامیس بود. مسلمانان پس از آغاز حملات به سرزمینهای متعلق به روم شرقی و فتح سوریه و فلسطین، متوجه حمله به قبرس شدند. ظهور اسلام و فتوحات اسلامی در سرزمینهای شام مصادف با سالهای پایانی امپراتوری هراکلیوس (۶۴۱-۶۱۰ م) بود که با پایان این دوره، حاکمیت بیزانس نیز بر سرزمین شام پایان یافت. از طرفی تصرف سرزمینهای ساحلی دریای مدیترانه یعنی شام و مصر طبیعتاً حاکمان مسلمان را به پیشروی و تصرف جزایر مدیترانه فرامی خواند. چنانکه در تاریخ این جزیره ذکر شده قبرس همواره دستخوش حملات بیگانگان بوده و جز مدت‌های کوتاهی از تاریخ خود، روی استقلال را ندیده است.

(Cyprus, In Encyclopaedia Britannica, vol.6.pp.931-935)

موقعیت استراتژیک قبرس سبب شده است که مهاجمان به جز دستیابی به منابع ثروت فراوان آن، به این جزیره به چشم یک پایگاه دریایی جهت استقرار ناوگان خود برای حمله به دیگر سرزمینها، نگاه کنند. در برخی منابع مسیحی آمده است که در سال ۶۳۲/۱۱ از طرف ابی بکر (۱۱-۶۳۲/۱۳-۶۳۴) حمله‌ای به جزیره‌ی قبرس صورت گرفته و کتیون (لارناکای امروزی) اشغال شد. (Gunnis, 1973, 13) اما به این دلیل که مسلمانان دارای ناوگان دریایی نبودند این فتح موقتی بود. (New Man, 1940, 79) ولی برخی دیگر این حمله را غیرمحمول دانسته‌اند. (Algar, 1986, vol.5, pp.301-309)

البته این موضوع در منابع تاریخی اسلامی مردود است و به استناد تمام منابع اسلامی که به فتح قبرس اشاره کرده‌اند فتح این جزیره در زمان خلافت خلیفه‌ی سوم عثمان بن عفان (۲۳-۶۴۵/۳۵-۶۵۶) صورت گرفته است. پس از مرگ یزید بن ابوسفیان برادر او معاویه از سوی خلیفه‌ی دوم عمر بن خطاب (۱۳-۶۳۲/۲۳-۶۴۵) جانشین او در دمشق شده بود و در زمان عثمان، وارث تمام سرزمین شام یعنی دمشق، اردن، حمص، قنسرين و فلسطین شد. (ابن خلدون، ۱۹۹۸/۱۴۰۸، ۵۷۵/۲) تسلط معاویه بر شام و علاقه وی به کشورگشایی سبب شد که وی تمام تلاش خود را برای فتح قبرس به کار گیرد.

اولین سفر دریایی مسلمانان

در منابع تاریخی اسلام نخستین بار مهاجرت به حبشه از طریق سفر دریایی صورت گرفت. (ابن خلدون، ۱۳۶۳، ۱/۳۹۵) اولین رویارویی دریایی مسلمانان در زمان حیات حضرت رسول اکرم (ص) صورت گرفت. سال نهم هجری خبر رسید که گروهی از راهزنان حبشی در سواحل جده دیده شدند و حضرت رسول (ص) علقمه بن مجزز مجدلی را با سیصد نفر به آنجا فرستاد و او تا جزیره ای در دریا آنها را تعقیب کرد که منجر به عقب نشینی و فرار آنها شد. (ذهبی، ۱۴۱۳/۱۹۹۳، ۲/۶۲۳-۴)

اولین لشکرکشی دریایی مسلمانان

لشکرکشی به قبرس را می توان اولین لشکرکشی دریایی مسلمانان به شمار آورد. در برخی از مصادری که در آنها فتح قبرس به دست معاویه ذکر شده، آمده است که رسول الله (ص) در دوران حیات خود فتح قبرس را پیش بینی کرده اند. البته در این روایت تصریحی به نام قبرس نشده بلکه فقط به یک لشکرکشی دریایی اشاره شده است که این موضوع نشان دهنده توجه آن حضرت به ضرورت وجود پایگاه دریایی برای مسلمانان است. این موضوع از زبان ام حرام بنت ملحان انصاری همسر عباد بن صامت صحابی رسول الله (ص) و یکی از نقبای بیعت عقبه نقل شده است. تقریباً اکثر منابع تاریخی که به فتح قبرس اشاره داشته اند این موضوع را تأیید می کنند. خلیفه بن خیاط (م ۲۴۰ ق) به حضور ام حرام در قبرس و مرگ او اشاره می کند و می گوید قبر وی در آنجاست. (خلیفه بن خیاط، ۱۴۱۵/۱۹۹۵، ۹۲)

بلاذری (م ۲۷۹ ق) در هنگام ذکر فتح قبرس به نقل از واقدی و دیگران به این موضوع اشاره می کند که در غزوه ای اول معاویه به قبرس، عباد بن صامت به همراه همسرش ام حرام بنت ملحان حضور داشته و هنگام سوار شدن از مرکب افتاده و کشته شده است. وی در قبرس مدفون گشته و قبر او به قبر زن صالحه معروف است. (البلاذری، ۱۹۸۸، ۱۵۵)

طبری (م ۳۱۰ ق) نیز نام ام حرام را در میان کسانی که در فتح قبرس حضور داشته اند، آورده است. (الطبری، ۱۳۸۷/۱۹۶۷، ۴/۲۵۸) ابن عبدالبر (م ۴۶۳ ق) در مورد ام حرام آورده که پیامبر (ص) برای شهادت وی دعا کرده و او به همراه همسرش در فتح قبرس شرکت کرد و از روی مرکب خود سقوط کرده و درگذشت و در همان مکان دفن شد. (ابن عبدالبر، ۱۴۱۲/۱۹۹۲، ۴/۱۹۳۱)

ابن اثیر (م ۶۳۰ ق) در اسد الغابه آورده است که وی خاله ای انس بن مالک و همسر عباد بن صامت و نام او رمیضاء است. وی می نویسد او کسی است که پیامبر (ص) او را تکریم می کرد و در خانه اش به دیدار او می رفت و خبر داد که او شهیده است. وی نیز به روایت پیامبر (ص) از یک لشکرکشی دریایی و پیروزی آنها اشاره کرده است. ابن اثیر آن لشکرکشی را غزوه ای قبرس در سال ۶۴۸/۲۷ ق می داند. (ابن اثیر، ۱۹۸۹/۱۴۰۹، ۶/۳۱۸) ابن کثیر در این مورد آورده است زمانی که رسول الله (ص) در منزل ام حرام به خواب قیلوله رفته بودند در خواب گروهی از مسلمانان را در سفر دریایی دیده اند و به ام حرام نیز خبر دادند که او نیز در میان آن قوم خواهد بود.

(ابن کثیر، ۱۹۸۶/۱۴۰۷، ۲۲۳/۶) ابن خلدون (م ۸۰۸ق) نیز به خبر رسول اکرم (ص) در مورد مرگ ام حرام اشاره می‌کند. (ابن خلدون، ۱۹۸۵/۱۴۰۸، ۵۷۶/۲) این موضوع که اکثر منابع تاریخی مرگ ام حرام در قبرس و دفن وی را ذکر کرده‌اند خود سندی محکم از ورود مسلمانان به قبرس در صدر اسلام است چرا که این مقبره هنوز هم پس از گذشت ۱۴ قرن در شهر لارناکای قبرس بر پاست و به عنوان مقبره «هالا سلطان» شناخته می‌شود. (Gazioglu, 1990, 279)

قابل توجه است که با وجود اینکه قرنهای بعد قبرس در دست بیزانسیها، خاندان لوزینان و ونیزیها قرار گرفت، این مقبره همچنان زائرانی داشته است که در طول تاریخ نیز اشاره‌هایی به آن شده است. چنان که هروی (م ۶۶۱ق) به قبرس سفر کرده است و در کتاب الاشارات خویش آورده است که من در جزیره‌ی قبرس نوشته‌ای دیدم بر روی قبری به این صورت که بعد از بسمله و سوره اخلاص نوشته بود: «هذا قبر عروبن ثابت توفی فی شهر رمضان سنه تسع و عشرين للهجره» و این سنگ بر دیوار کنیسه شرقی است که در آن قبر ام حرام خواهر ام سلیم است. (هروی، ۱۴۲۳، ۵۴)

نوشته‌ی هروی از چند جهت با ارزش است زیرا وی در دوره‌ای که خلدان لوزینان (۵۸۸-۱۴۸۹/۸۹۴-۱۱۹۲) بر این جزیره حکومت می‌کرده لند (Tofallis, 2002, 52) به این جزیره سفر کرده است و این زمان، حدود سه قرن است که به طور کلی قبرس از سلطه‌ی مسلمانان خارج شده است زیرا از سال ۹۶۵/۳۵۴ امپراتور نیکفور دوم معروف به فوکاس (۳۵۸-۹۶۹/۳۵۲-۹۶۳) جزیره را تصرف کرد ولی با وجود این، مقبره ام حرام مورد زیارت بوده است. خبر بعدی مربوط به حمیری (م ۹۰۰ ق) است که در مورد وی می‌گوید اهل قبرس از قبر وی تبرک می‌جویند و قبر وی به قبر زن صالحه معروف است. (حمیری، ۱۹۸۴، ۴۵۴) حمیری نیز در قرن نهم یعنی پیش از فتح قبرس توسط عثمانی (۱۵۷۲/۹۸۰) و احتمالاً در زمانی که قبرس خراجگزار ممالیک بوده به این جزیره سفر کرده است. زبیدی (م ۱۷۹۱/۱۲۰۵) نیز در راه سفر به بیت المقدس از قبرس عبور کرده است و می‌گوید وی مقبره‌ی عظیم و اوقاف بسیار و خدمتکارانی دارد و در مورد وی کراماتی نقل کرده‌اند. (زبیدی، بی‌تا، ۴۰۵/۸) این اسناد تاریخی نشان می‌دهد که این مقبره در طول تاریخ همچنان برپا بوده و زائرانی نیز داشته است که خود شاهی بر صحت این روایت دارد. احمد قاضی اغلو می‌گوید که هنگامی که فتح قبرس در سال ۱۵۷۱/۹۷۹ کامل شد حاکمان ترک فوراً مقبره ام حرام را بازسازی کردند. یک مقبره توسط شیخ حسن در سال ۱۷۶۰/۱۱۷۳ ساخته شد و به دنبال آن این مکان «تکیه» نامیده شد. در طول دوره ترکها تکیه هالا سلطان آخرین بار در سال ۱۷۹۸/۱۲۱۳ بازسازی شد. (Gazioglu, 1990, 279)

در مورد سال فتح قبرس و اولین لشکرکشی دریایی مسلمانان منابع تاریخی اختلاف نظر دارند و این رویداد را بین سالهای ۲۶ تا ۳۳ ذکر کرده‌اند. بلاذری (م ۲۷۹ق) حمله‌ی اول قبرس را سال ۲۸ ق یا ۲۹ ق ذکر کرده است. (البلاذری، ۱۹۸۸، ۱۵۳) طبری (م ۳۱۰ق) تاریخ فتح قبرس را در سال ۲۸ ق ذکر کرده است اما به اختلاف نظر در این مورد اشاره می‌کند که فتح قبرس را در سال ۲۷ ق و ۳۳ ق نیز ذکر

کرده‌اند. (الطبری، ۴/۱۹۶۷، ۲۵۸/۱۳۸۷، خلیفه بن خیاط و مؤلف تاریخ سیستان سال فتح را سال ۲۸ ق ذکر کرده‌اند. (خلیفه بن خیاط، ۱۴۱۵/۹۲، ۱۹۹۵: تاریخ سیستان، ۷۹) اما ابن اثیر (م ۶۳۰ق) اختلاف سال فتح قبرس را بین سالهای ۲۸، ۲۹، ۳۲ آورده است و می‌گوید حمله سال ۳۳ به واسطه‌ی نقض عهدی بوده است. (ابن اثیر، ۳/۱۳۸۵، ۹۵/۱۹۶۵)

ابن خلدون (م ۸۰۸ق) تاریخ این جنگ را در سال ۲۹، ۲۸ و یا ۳۳ ق ذکر کرده است. (ابن خلدون، ۲/۱۴۰۸، ۵۷۶/۱۹۹۸)

ابن حجر عسقلانی (م ۸۵۲ق) حمله به قبرس را در سال ۲۶ ق می‌داند. وی به طور مستقیم به این رویداد اشاره‌ای ندارد اما در مورد ابوزرع دمشقی می‌نویسد که وی در سال ۲۶ ق در غزوه قبرس شرکت کرده است. (ابن حجر، ۱۴۱۵/۱۹۹۵، ۴/۵۳۰) ابن حجر در شرح حال مازنی آورده که وی در سال ۳۳ ق در فتح قبرس شرکت داشته است که ظاهراً منظور وی فتح دوم قبرس بوده است. (ابن حجر، ۱۴۱۵/۱۹۹۵، ۴/۱۸۵) ابن تغری بردی (م ۸۷۴ق) نیز فتح اولیه قبرس را در سال ۲۸ ق ذکر کرده است. (ابن تغری بردی، ۱/۱۴۱۳، ۱۰۹/۱۹۹۲، صالحی دمشقی (م ۹۴۲ق) در کتاب سبل الهدی فتح قبرس را در سال ۳۲ ق آورده است. (الصالحی دمشقی، ۱۴۱۴/۱۹۹۳، ۱۱/۲۸۵)

از مجموع روایات چنین بر می‌آید که فتح قبرس در دو مرحله انجام گرفته است حمله اول در میان سالهای ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ ق بوده که در آن مسلمانان به این جزیره حمله کرده و غنایمی کسب کرده و بازگشته‌اند و دومین حمله حدود سالهای ۳۲ یا ۳۳ ق بوده است که برخی مؤلفان فقط به فتح قبرس توجه داشته‌اند و فتح اول یا دوم را ذکر نکرده‌اند.

حمله اول معاویه به قبرس

با وجود اختلاف نظراتی که در مورد سال فتح قبرس وجود دارد، مسلم است که در دوره‌ی اسلامی این جزیره توسط معاویه بن ابوسفیان که در آن هنگام از جانب عثمان بن عفان والی شام بوده، فتح شده است. معاویه که کشورگشایی را برنامه‌ی حکومت خود قرار داده بود به فتح قبرس نظر ویژه‌ای داشت چرا که صرف نظر از موقعیت استراتژیک آن ثروتهای سرشار این جزیره و معادن آن می‌توانست هدفی مناسب برای یک لشکرکشی بدان سو باشد. قبرس از سال ۲۵-۶۴۶/۲۶ پایگاه اعزام حملات بیزانس علیه اسکندریه بوده است و همراهی حاکم مصر در حمله‌ی معاویه به قبرس و حاکم بیزانسی آن مانوئل manuel فرماندهی حمله به اسکندریه، به همین دلیل بوده است. (عثمان، ۱۹۹۷، ۱۲۸) قطعاً این حملات از سوی بیزانس برای پس گرفتن سرزمینهای تصرف شده روم به دست مسلمانان بوده و مسلمانان باید با یک حمله دریایی ضمن نشان دادن قدرت دریایی خود، به پایگاه دریایی برای دفع این گونه حملات از سوی روم شرقی، دست می‌یافتند. این نکته را نیز نباید نادیده گرفت

که بیزانس نیز با از دست دادن سواحل مصر و سوریه و فلسطین اینک نیروهای خود را در قبرس متمرکز کرده بود و این جزیره مهمترین پایگاه آنها به شمار می‌رفت.

واقعی علل دیگری برای فتح قبرس بیان می‌کند که از سویی ادامه‌ی فرایند فتوحات و از سوی دیگر تأمین امنیت سواحل سرزمین شام از فعالیت‌های دزدان دریایی که از سوی جزایر قبرس و کرت روانه می‌شدند، از این جمله است. (الواقیدی، بی تا، ۳۱-۳۲/۲) با وجود اینکه فتح شام و مصر و دستیابی به سرزمین‌های ساحلی مدیترانه در میان سالهای ۱۴-۲۱ ق صورت گرفته بود، حمله‌ی مسلمانان به قبرس با تأخیر به نظر می‌رسد. ظاهراً معاویه از مدتها پیش در فکر حمله به قبرس بوده و از جمله اهداف وی نیز کسب غنایم فراوانی از آن دیار بوده است چرا که وی در نامه‌ای که برای جلب رضایت خلیفه‌ی دوم عمر بن خطاب می‌نویسد این جزیره را سرسبز و پر از ثروت و محصولات توصیف می‌کند. (ابن‌اعثم، ۱/۱۴۱، ۱/۱۹۹۱، ۲۶۴) چنانکه منابع ذکر می‌کنند معاویه در زمان خلافت عمر بن خطاب به اصرار از وی خواسته است که به او اجازه دهد تا به قبرس لشکرکشی کند اما آنچه مانع تحقق آرزوی معاویه و تأخیر در حمله به قبرس شد، سیاست عمر مبنی بر این بوده که وی نمی‌خواست دریا بین وی و مسلمانان فاصله بیندازد و با این امر مخالفت کرده است. برخی دلیل این سیاست عمر را اینگونه توجیه می‌کنند که وجود دریا میان لشکریان مسلمان و سرزمین اصلی مانع امداد رسانی می‌شده است و به ممانعت عمر از عبور عمرو عاص از کوه‌های زاگرس اشاره می‌کند. (الزنتانی، ۲۰، ۲۰۰۲) البته این امر را نیز نباید نادیده گرفت زمانی که مسلمانان بر سواحل شرقی و جنوب شرقی مدیترانه مسلط شدند، از نیروی دریایی نیرومندی برخوردار نبودند چرا که تا این زمان تمام فتوحات مسلمانان در خشکی صورت گرفته بود و آنها تجربه‌ای در دریانوردی و تجهیز ناوگان دریایی نداشتند.

محمد فرسوخ به آشنایی برخی از مسلمانان با دریا اشاره می‌کند و می‌گوید مسلمانان با لشکرکشی دریایی آشنا نبودند اما بازرگانان مسلمان به صورت انفرادی از دریا عبور کرده بودند مخصوصاً در سفرهای ایشان به حبشه که باید از دریای سرخ عبور می‌کردند. همانطور که گفته شد در زمان حضرت رسول الله (ص) نیز زنان و مردان مسلمان دو بار با عبور از دریای سرخ به حبشه هجرت کردند. (فرسوخ، ۲۰۱۲، ۲۵)

به گفته‌ی طبری نیز معاویه در زمان عمر بن خطاب به اصرار از وی در مورد لشکرکشی دریایی و نزدیک شدن به قلمرو روم شرقی از سوی حمص (در سوریه امروزی) یعنی از سمت شام اجازه خواست و به او گفت در شام شهری است که از آنجا صدای سگها و آواز خروس‌های روم شنیده می‌شود و آن در سواحل حمص است.^۱ معاویه هدف را به دقت تعیین کرد و آن حمله به قبرس از ساحل شام بود که فتح آن از این سو آسان‌تر از دیگر سواحل به نظر می‌رسید. این گونه توصیف معاویه نزدیک بود عمر را به لشکرکشی راضی کند اما او برای اطمینان بیشتر به عمرو عاص نامه‌ای نوشت و از او خواست تا دریا را برای او توصیف کند و عمرو عاص شاید به دلیل رقابتی که با معاویه داشته است برای منصرف کردن عمر، دریا را بسیار هولناک

۱ کشورهای ترکیه از سمت شمال، سوریه از شرق، مصر از جنوب و یونان از سوی غرب، جزیره قبرس را احاطه کرده‌اند.

توصیف کرد و برای وی نوشت: «من مردم بسیاری را دیدم که تعداد کمی از آنان به کشتی سوار می‌شوند و در آنجا چیزی جز آسمان و آب نیست و همانند دودی است که از عود برمی‌خیزد اگر کشتی منحرف شود غرق می‌شود و اگر نجات یابد سواران آن وحشت زده خواهند شد». این نامه عمروعاص چنان در عمر تأثیر گذاشت که در جواب معاویه نوشت: «نه به خدایی که محمد (ص) را به حق مبعوث کرد سوگند هرگز مسلمانی را به دریا سوار نخواهم کرد». (الطبری، ۱۳۸۷/۱۹۶۷، ۲۵۹/۴-۲۵۴)

اگر چه معاویه برای کسب رضایت خلیفه‌ی دوم موفق نشد و عمروعاص نیز در تصمیم وی دخالت داشت، فکر تصرف قبرس همواره در ذهن وی بود تا اینکه در زمان خلافت عثمان با نامه‌نگاری‌های خود، سعی کرد که فتح قبرس را در نظر وی آسان جلوه دهد. اهمیت این فتح از این جا مشخص می‌شود که به گفته‌ی بلاذری این اولین حمله دریایی مسلمانان در دریای مدیترانه بوده است. وی می‌گوید هنگامی که سال ۶۴۷/۲۷ رسید معاویه به عثمان نامه نوشت و دوباره سهولت لشکرکشی دریایی را به وی یادآور شد و عثمان برای اطمینان خاطر از بی‌خطر بودن این سفر برای وی نوشت که در صورتی به وی اجازه لشکرکشی دریایی را می‌دهد که همسر و خانواده خود را نیز همراه کند. (بلاذری، ۱۹۸۱، ۱۶۳)

ابن اعثم در مورد فتح قبرس می‌نویسد که نوشته‌ای از معاویه به عثمان رسید به این مضمون که آب دریا باز کمتر شده است و امواج و سختی آن فرونشسته و در این زمان رفت و آمد کشتیها آسانتر شده است. ظرف چند روز می‌توان به جزیره‌ی قبرس رسید و به آسانی آن جزیره را تصرف کرد و به انواع نعمت دست یافت. اگر امیرالمؤمنین اشاره نماید و اجازه دهد، این امر مهم به انجام رسد. عثمان با یادآوری اصرار و درخواست وی در ایام خلافت عمر و اینکه وی نیز اجازه لشکرکشی را به او نداد برای وی نوشت که من هم اجازه این کار را نمی‌دهم اما اگر به این کار اصرار داری همسر و فرزندان خویش را با خود ببر تا بدانیم راست می‌گویی که سفر در دریا خطری ندارد. معاویه در سال ۲۸ ق بعد از فصل بارندگی با تعداد زیادی از کشتی‌ها از عکا به سوی قبرس حمله کرد. (ابن‌اعثم، ۱۹۹۱/۱۴۱۱، ۲۹۳)

ابن‌خلدون سخن دیگری دارد و آن اینکه عثمان پس از اصرار معاویه این امر را به رضایت و اختیار مردم گذاشت و گروهی از صحابه از جمله ابوذر، ابودرداء، شدادبن اوس و عبادبن صامت، جنگ را برگزیدند. (ابن‌خلدون، ۱۹۹۸/۱۴۰۸، ۵۷۶/۲)

پس از آن معاویه برای عزیمت به دریا و تجهیز ناوگان به سوی جزیره‌ی قبرس مصمم گردید. او افراد خویش را به سواحل دریا فرستاد و دستور داد تا ناوگان دریایی را پس از تجهیز به سواحل عکا آورده و آماده فرمان او باشند. پس از آماده شدن مقدمات، کشتیها را به ساحل عکا آوردند و معاویه با دادن مواجب و وعده‌های فراوان لشکریان خود را به آن سو حرکت داد. (ابن‌اعثم، ۱۹۹۱/۲۹۳، ۱۴۱۱) پس از فتح شام، در عکا یک دارالصنعه با همه‌ی وسایل پدید آمده بود که معاویه برای ساختن نیروی دریایی خود از آن کمک گرفت که به گفته‌ی فیلیپ حتی در تاریخ دریانوردی اسلام این دومین ناوگان بود که پس از ناوگان مصر ساخته شد. (حتی، ۱۳۸۰، ۲۱۴)

معاویه به دستور عثمان خانواده و فرزندان خود را نیز از دمشق خارج کرده و با خود همراه کرد. وی در این سفر یکی از همسرانش به نام فاخته بنت قرظه را به همراه برد. (البلاذری، ۱۵۳، ۱۹۸۸) لشکریان و همراهان معاویه پس از یکی دو روز استراحت در عکا، سوار کشتی شدند. معاویه و خواص و نزدیکان او در یک کشتی سوار شده و لشکریان سوار دیگر کشتیها و قایقها شدند. به گفته‌ی ابن اعثم حرکت لشکر روز جمعه پس از نماز ظهر بوده است. تعداد کشتیها و قایقها مجموعاً دویست و بیست فروند گزارش شده است. با حرکت کشتیها ناگهان باد مخالفی وزید و دریا طوفانی شد و امواج، کشتیها و قایقها از یکدیگر جدا کرد به گونه‌ای که همسر معاویه از ترس فریاد زد و از کشتیان خواست تا کشتی را نگهدارد. (ابن اعثم، ۱۴۱/۲۹۴، ۱۹۹۱-۲۹۳)

فرمانده این لشکر عبدالله بن قیس حلیف بنی فراره بود. (ابن خلدون، ۱۴۰۱/۱۹۹۸، ۵۸۶/۲) ظاهراً برای فتح قبرس لشکری از مصر به فرماندهی عبدالله بن سعد بن ابی سرح نیز حرکت کرده و به معاویه پیوستند. (الطبری، ۴/۱۹۶۷، ۲۶۲/۱۳۸۷، ۴) چنانکه گفته شد در این حمله مصر نیز ذی نفع بود زیرا قبرس پایگاهی برای حمله بیزانسی‌ها به اسکندریه مصر نیز بود. از سویی در این زمان حملاتی از مصر به شمال آفریقا نیز صورت گرفته بود و بیزانسیها با فرستادن نیروی کمکی از سوی دریا به شمال آفریقا مانع موفقیت مسلمانان می‌شدند.

برخی منابع مسیحی آورده‌اند که مسلمانان پس از ورود به قبرس شرایط معمول خود یعنی پذیرش اسلام یا جنگ را عرضه کردند و قبرسی‌ها از پذیرش اسلام سرباز زدند و پس از آن کنستانتینا تصرف شد و سپس تخریب گردید. در این حمله ظاهراً مسلمانان از سمت سواحل لارناکا در جنوب قبرس وارد شده‌اند چرا که طبق منابع مسیحی نیز از نشانه‌های این حمله وجود قبر ام‌حرام در لارناکا است که آنها آن را در سال ۲۶-۶۴۷/۲۷ ذکر کرده‌اند. وی در اولین حمله به قبرس کشته شده است. آنها وی را یکی از خویشاوندان حضرت رسول (ص) می‌دانند. (New Man, 1940, 79)

بلاذری آورده است در حمله‌ی اول مسلمانان به قبرس هنگامی که ناوگان به سواحل قبرس رسید فرستادگانی از طرف بزرگان قبرس به سوی مسلمانان آمده و خواستار صلح شدند. (البلاذری، ۱۵۴، ۱۹۸۸) ممکن است این موضوع پس از تخریب این شهر صورت گرفته باشد. در این زمان اهل قبرس تحت سلطه دولت بیزانس بودند و به آنها نیز خراج می‌پرداختند و با حمله‌ی مسلمانان به قبرس ناچار به مسلمانان نیز پیشنهاد صلح دادند و حاضر شدند تا هم‌زمان به دو دولت خراج بپردازند. بلاذری می‌نویسد معاویه با اهل قبرس با این شرایط مصالحه کرد: ۱- سالانه هفت هزار و دویست دینار بپردازند و آنها با روم نیز با همین مقدار صلح کرده بودند و در یک زمان دو خراج می‌پرداختند. ۲- شرط دیگر قبرسی‌ها این بود که مسلمانان مانع صلح آنها با روم نشوند. ۳- در عوض آنها باید متعهد شوند که با دشمنان مسلمانان همکاری نکنند. ۴- در هنگام جنگ با روم به لشکریان مسلمان اجازه عبور دهند. ۵- از شرایط دیگر این توافقنامه این بود که مسلمانان نیز هنگام لشکرکشی دریایی متعرض قبرسی‌ها نشوند و اهل قبرس در این جنگها بی‌طرف باشند. (البلاذری، ۱۵۳، ۱۹۸۸)

ابن خلدون در مورد شرایط صلح می‌گوید: ۱- معاویه با اهل قبرس بر هفت هزار دینار در هر سال صلح کرد و همین مقدار را نیز به روم می‌پرداختند. ۲- همچنین مانع حمله‌ی مسلمانان به دیگران نشوند. ۳- دیگر اینکه دیدبان مسلمانان در برابر دشمنانشان باشند و تحرکات روم را به مسلمانان خبر دهند. ۴- همچنین مسلمانان بتوانند از قبرس به عنوان پایگاهی برای جنگ علیه رومیان استفاده کنند. (ابن خلدون، ۱۴۰۸/۲/۱۹۹۸، ۵۷۶) مؤلف الروض المعطار نیز می‌نویسد معاویه با اهل قبرس بر جزیره‌ای معادل هفت هزار دینار صلح کرد. (الحمیری، ۱۹۸۴، ۴۵۴)

تفاوتی که بین اخبار ابن خلدون و حمیری با بلاذری دیده می‌شود این است که ابن خلدون و حمیری میزان خراج را دویست دینار کمتر ذکر کرده‌اند. ابن خلدون همچنین از جمله شرایط آورده است که قبرسی‌ها باید اخبار روم را به مسلمانان خبر دهند در صورتی که بلاذری می‌نویسد آنها شرط کردند که مسلمانان نباید مانع صلح آنها با روم شوند و قبرسی‌ها در جنگها بی‌طرف باشند که با توجه به نزدیک بودن بلاذری از نظر زمانی به این رویداد و همچنین تخصص وی در زمینه فتوح خبر وی درست‌تر به نظر می‌رسد. اما نکته مهمی که از شرایط صلحنامه برداشت می‌شود این است که مسلمانان قصد بهره‌گیری از قبرس به عنوان پایگاهی دریایی برای حمله به روم شرقی داشتند تا هم بتوانند از حملات احتمالی آنها به سرزمینهای تازه تصرف شده حفاظت کنند و هم حملات جدیدی را در راستای فتوحات به سرزمینهای دیگر داشته باشند.

در مورد غنایم قبرس آمده است که معاویه غنایم قبرس را از ساحل حمص به سوی طرسوس برد و در کنیسه‌ای که به آن کنیسه‌ی معاویه می‌گفتند قرار داد. معاویه تصمیم خود را در مورد تقسیم غنایم با مردم در میان نهاد و گفت من غنایم را بر سه سهم تقسیم می‌کنم یک سهم برای شما، سهمی برای ناوگان و سهمی برای قبطی‌ها (بومی‌های مصر) زیرا بدون ناوگان و قبطی‌ها شما هیچ قدرتی ندارید که منظور معاویه عدم تبحر و مهارت مسلمانان در کشتیرانی بود. البته این گونه تقسیم مورد اعتراض صحابه‌ی پیامبر (ص) از جمله ابوذر قرار گرفت و گفت با رسول‌الله (ص) بیعت کردم بر این که در راه خدا ملامت هیچ ملامتگری بر من تاثیرگذار نباشد. ای معاویه آیا برای ناوگان سهمی قرار دادی در حالی که فیء ماست و برای قبطی‌ها سهمی، در حالی که آنها جزئی از ما هستند. معاویه پس از این اعتراض غنایم را طبق گفته‌ی ابوذر تقسیم کرد. (اللخمی الطبرانی، ۱۹۹۶/۱۴۱۷، ۷۳/۲) این تصمیم معاویه برای تقسیم غنایم نشان می‌دهد که اولاً این فتح وی را تشجیع کرده است که خود را برای لشکرکشی‌های بعدی و تقویت ناوگان آماده کند. ثانیاً از آنجا که مسلمانان با فنون دریانوردی آشنا نبوده‌اند معاویه از قبطی‌های مسیحی یعنی بومی‌های مصر برای این لشکرکشی کمک گرفته و با اختصاص دادن سهمی از غنایم قصد به دست آوردن رضایت آنها را داشته است که این موضوع به ضعف نیروی مسلمانان در امور دریایی و وابستگی آنها به قبطیان مسیحی اشاره دارد.

آنچه در تواریخ در مورد فتح قبرس به دست معاویه آمده است، نشان می‌دهد که این حمله در حقیقت یک فتح و استقرار مسلمانان در این جزیره نبوده است بلکه

معاویه با یک حمله دریایی به قبرس توانست به سه نتیجه مهم دست یابد: ۱- اهل قبرس را مجبور به پرداخت جزیه نموده و منبع درآمدی جدید به خزانه‌ی خویش اضافه کرد. ۲- با تصرف جزیره‌ای در میان دریای مدیترانه پایگاهی برای حملات دریایی آینده خود به سوی سرزمینهای تحت حاکمیت روم پیدا کرد. ۳- به غنایم سرشاری که پیش از این گفته شد یکی از اهداف مهم معاویه برای رسیدن به آن بود، دست یافت.

اهمیت ویژه فتح قبرس این بود که این حمله اولین حمله‌ی دریایی مسلمانان و این جزیره اولین جزیره‌ای بود که تصرف شد و معاویه پس از آن مصمم شد تا به تقویت و تجهیز ناوگان دریایی خود اقدام کند. به گفته‌ی فیلیپ حتی، دریانوردان این نیرو از رومیان مقیم شام بوده‌اند که به کار دریانوردی مهارت داشتند. عربان حجاز که بیشتر از هم‌هی مسلمانان به زمین بستگی داشتند در دریانوردی مهارت نداشتند. حتی، ۱۳۱۰، ۲۵۱) این غزوه سرآغازی شد برای غزوات دریایی بعد که تا قرن‌ها ادامه داشت و در اوقات معینی از تابستان و زمستان صورت می‌گرفت. در سال ۶۵۲/۳۲ عبدالله بن سعد بن ابی‌سرح نیروی عظیم دریایی بیزانس را از سواحل اسکندریه دور کرد و سال پس از آن، یکی از دریاسالاران معاویه جزیره رودس را غارت کرد و سرانجام در سال ۶۵۵/۳۵ در جنگ ذات‌الصواری ضربت نهایی را بر نفوق دریایی روم شرقی وارد کرد. (همان، ۲۱۴)

اما آنچه باید به آن توجه داشت این است که قبرسی‌ها برای دفع حمله‌ی مسلمانان و تصرف جزیره حاضر شدند که به دو دولت یعنی روم مسیحی و شام مسلمان مالیات بپردازند، اما از آنجا که ساکنان قبرس خود مسیحی بودند تبعاً تمایل به سوی روم بیش از مسلمانان بوده است چرا که یکی از شرایط مصالحه با اهل قبرس این بود که غیر از پرداخت جزیه آنها نباید با دشمنان مسلمانان یعنی رومیان همکاری کنند اما آنها بارها شرایط توافق شده را نقض کردند که اولین بار آن در سال ۶۵۳/۳۳ و به نقل بعضی روایات سال ۶۵۵/۳۵ بود. (قدامه بن جعفر، بی تا، ۳۰۶)

از ویژگی‌های دیگر این فتح حضور صحابه‌ی مشهور پیامبر اکرم (ص) در این لشکرکشی بوده است به طوری که در منابع نام بسیاری از آنها آمده است. گروهی از صحابه از جمله ابوذر، ابودرداء، شداد بن اوس، عباد بن صامت، (قدامه بن جعفر، ۳۰۶) عبدالله بن کثیر مازنی، (العسقلانی، ۱۹۹۵، ۴/۱۴۱۵، ۱۸۵) عبدالله بن بسر (الذهبی، ۱۴۱۳، ۶/۱۹۹۳، ۹۹) ابوراشد الحبرانی (همان، ۱۳۷) در این حمله حضور داشته‌اند که البته با توجه به اختلاط روایتهای مربوط به حمله‌ی اول و دوم معاویه به قبرس، اینکه حضور ایشان در کدام لشکرکشی بوده است، معلوم نیست. بلاذری نام افراد دیگری از جمله ابویوب خالد بن یزید بن کلیب الانصاری، فضاله بن عبید الانصاری، عمیر بن سعد بن عبید الانصاری، واثله بن الأسقع، مقداد، کعب الحبر بن ماتع و جبیر بن نفیر الحضرمی را نیز نام برده است. (بلاذری، ۱۹۸۸، ۱۵۵) ابن زنجویه نام کعب الحبر را کعب الاحبار را آورده است. (ابن زنجویه، ۱۴۲۷، ۱۵۷)

با توجه به درگذشت ابوذر صحابه‌ی گرانقدر حضرت رسول الله (ص) و امام علی (ع) در سال ۳۲ هجری (یعقوبی، ۱۳۷۹، ۲/۱۹۶۰، ۱۷۲) حضور وی در لشکرکشی

اول به قبرس مسلم است. در خبری که پیش از این به آن اشاره شد هنگامی که عثمان امر لشکرکشی را به مردم واگذاشت، ابوذر از موافقان این جنگ بود و این نشان می‌دهد که وی در آن زمان در مدینه بوده است و تبعید وی ظاهراً پس از این جنگ بوده است.

از زنان چنانکه ذکر شد ام‌حرام همسر عباده بن صامت در این حمله حضور داشته‌اند که با توجه به اینکه وی راوی حدیث حضرت رسول (ص) در مورد حمله دریایی مسلمانان و پیروزی آنها بوده است حضور وی در این لشکر تأثیر مهمی در روحیه مسلمانان داشته است. نام زن دیگر فاخته بنت قرظہ همسر معاویه (خلیفه بن خیاط، ۱۴۱۵/۹۲/۱۹۹۵) است که حضور وی در این لشکر یکی از شروط عثمان برای اجازه لشکرکشی به معاویه بود. البته برخی نام وی را کنود بنت قرظہ ذکر کرده‌اند که شاید فاخته لقب کنود بوده است. (العسقلانی، ۱۴۱۵/۱۹۹۵، ۳۷۶/۸، طبری نام دیگری یعنی کتوه بنت قرظہ را آورده و می‌گوید که وی خواهر فاخته همسر معاویه بوده است. (الطبری، ۱۳۱۷/۱۹۶۷، ۳۲۹/۵)

فتح مجدد و اسکان مسلمانان در قبرس

چنانکه گفته شد حمله اول معاویه به قبرس به اشغال جزیره توسط مسلمانان منجر نشد. این عملیات بیشتر از فتح به یک تهاجم شبیه بود. با توجه به شرایط آن زمان می‌توان هدف اصلی آن را ایجاد امنیت برای منطقه و تثبیت فتوحات مسلمانان در سرزمینهای ساحلی مدیترانه دانست چنان که در حمله اول مسلمانان به عقد صلحنامه‌ای با قبرسی‌ها راضی شدند و اقدام به اشغال آن نکردند. حمله دوم قبرس را بین سالهای ۳۲ تا ۳۳ ق ذکر کرده‌اند البته مورخان که به طور کلی به فتح قبرس اشاره داشته‌اند به دو مرحله فتح توجهی نداشته‌اند و فقط یکی از سالها را به عنوان سال فتح قبرس ذکر کرده‌اند. ظاهراً نقض عهد قبرسی‌ها در برابر معاهده مذکور بهانه‌ای شد تا معاویه دوباره به قبرس لشکرکشی کند. بلاذری حمله دوم به قبرس را در سال ۳۲ ق می‌داند و می‌نویسد در این سال دولت روم با کشتیهای خود به کمک نیروی دریایی قبرس آمد و آنها با مسلمانان وارد جنگ شدند. معاویه در این حمله پانصد کشتی به همراه داشت که نسبت به تعداد کشتی‌های حمله پیشین که این اعثم آن را دویست و بیست فروند ذکر کرده است افزایش قابل توجهی داشته است و این نشان‌دهنده پیشرفت مسلمانان در تجهیز ناوگان دریایی بوده است. این بار برخلاف حمله پیشین معاویه که قبرس به صلح فتح شد، قبرسی‌ها مقاومت کرده و پس از کشته و اسیر شدن بسیاری، به صلح خود اقرار کردند. (البلاذری، ۱۹۸۱، ۱۵۴)

در واقع حمله دوم وسیعتر از حمله اول بوده است. گفته شده است ورود مسلمانان به قبرس با محاصره‌ی پافوس و استیلای بر آن تکمیل شد. (NewMan, 1940, 79) این شهر در منتهی‌الیه جنوب غربی جزیره قرار دارد که نشانه پیشروی مسلمانان تا این قسمت بوده است. حمله دوم مسلمانان توسط فردی به نام ابوالاعور فرماندهی می‌شد (ابن عساکر، ۵۷/۱۴۱۵، ۴۶) که به اشتباه در برخی منابع انگلیسی ابوالانور (Abu l-Anwar) نوشته شده است. (Algar, vol,5, pp.301-309)

تمایز ویژه این عملیات در این بود که این بار معاویه به اشغال قبرس و ساکن نمودن جمعیتی مسلمان در این جزیره اقدام کرد و این اولین گام برای اشغال قبرس بود، در صورتی که در حمله اول معاویه خبری در مورد اسکان مسلمانان در این جزیره نیست. با توجه به نقض عهد قبرسی‌ها، معاویه دریافت که برای نگهداشتن قبرس و تثبیت فتح لازم است که پایگاهی در قبرس ایجاد کند، به همین دلیل وی اولین بار دوازده هزار نفر را به آنجا فرستاد که به قول بلاذری همه‌ی آنها اهل دیوان بودند. پس از آن مسلمانان به بنای مساجد در قبرس پرداختند. معاویه به تقویت این پادگان در قبرس پرداخت و گروهی دیگر که به قبرس فرستاده شدند، جماعتی از شهر بعلبک بودند که در آنجا برای ایشان شهری مخصوص ساختند و مقرری تعیین شد و این امر تا زمان مرگ معاویه ادامه داشت. بلاذری این مطلب را نیز ذکر می‌کند که برخی گمان می‌کنند که لشکرکشی دوم معاویه به قبرس در سال ۳۵ هجری بوده است. (البلاذری، ۱۹۸۱، ۱۵۵) ظاهراً هدف از معاویه از احضار موالی سوری از بعلبک این بوده که می‌خواست در قبرس، صاحبان حرفه و مشاغلی را که با تمدن بیزانس آشنا باشند ساکن کند. (عثمان، ۱۹۷۷، ۱۳۰) از دیگر امتیازات این جزیره وجود جنگلهای بسیار برای تهیه چوب مرغوب جهت ساخت کشتی و تجهیز ناوگان دریایی مسلمانان است. (همان)

ابن کثیر نیز می‌نویسد که معاویه پس از فتح قبرس به بنای قلعه‌هایی در آن از جمله در ماغوصه (فاماگوستا) و بانس (پافوس) اقدام کرد. معاویه پس از فتح قبرس موسی بن نصیر (۱۹-۶۴۰/۹۷-۷۱۵) را به عنوان نائب خود در آنجا گذاشت و به این ترتیب موسی بن نصیر که در اواخر عمر خویش فاتح اسپانیا شد، اولین حاکم مسلمان در قبرس بوده است. (ابن کثیر، ۱۴۰۷/۱۹۸۶، ۱۷۱/۹) ابن شاهین نیز آورده است که موسی بن نصیر با اجازه‌ی معاویه سور محکمی را در فاماگوستا که شهری بر ساحل شمالی قبرس است بنا کرده است. (ابن شاهین، ۲۰۰۲/۴۲۲، ۱۸۱/۱) چنانکه ابن حوقل می‌نویسد ظاهراً پس از فتح قبرس توسط مسلمانان حاکمی از سوی ایشان بر قبرس حکومت می‌کرده است و همچنان درآمد آن میان مسلمانان و روم نصف می‌شده است. (ابن حوقل، ۱۹۳۸، ۲۰۳/۱) اما در این دوران نیز سلطه مسلمانان بر قبرس دائمی نبوده است.

نتیجه گیری

پس از رحلت رسول اکرم ص فتوحات و لشکرکشی به سرزمینهای اطراف از مهمترین اهداف خلافت گشت و حاکمان مسلمان سعی در تصرف سرزمینهای قلمرو ساسانیان و امپراتوری بیزانس کردند. این فتوحات به سرعت انجام می شد و در مدت کوتاهی موفق به سرزمینهای پهناوری گشتند. اما یکی از موانع آنها در برابر این پیشروی وجود دریا بود و لشکرکشی به قبرس اولین تجربه مسلمانان در عبور از دریا به شمار می آمد.

آنچه طبق منابع تاریخی به دست می آید اهداف این لشکرکشی را می توان در این موارد خلاصه کرد:

- الف- جلوگیری از حملات بیزانس به اسکندریه در مصر
- ب- تأمین امنیت سواحل شام از فعالیت دزدان دریایی
- ج- تأسیس پایگاه دریایی برای حمله به قلمرو روم شرقی در آسیای صغیر
- د- دستیابی به ثروتهای سرشار و معادن قبرس
- ه- استفاده از جنگل های انبوه و تهیه چوب های مرغوب جهت کشتی سازی

اهمیت این فتح نیز برای مسلمانان بسیار زیاد بود زیرا :

- ۱- لشکرکشی به قبرس اولین لشکرکشی دریایی و اولین تجربه مسلمانان در اعزام ناوگان جنگی بوده است.
- ۲- فتح قبرس، فتح اولین جزیره و ایجاد نخستین پایگاه دریایی بوده است
- ۳- این فتح موجب قطع خط امداد رسانی بیزانس به شمال آفریقا و مانع کندشدن روند فتوحات در سواحل شمالی آفریقا شد.

منابع

- ۱- ابن اثیر، عزالدین ابوالحسن، ۱۹۸۹/۱۴۰۹، *اسدالغابه فی معرفه الصحابه*، بیروت، دارالفکر.
- ۲- ابن اثیر، عزالدین ابوالحسن، ۱۹۶۵/۱۳۸۵، *الکامل فی التاریخ*، بیروت، دارصادر.
- ۳- ابن اعثم، ۱۹۹۱/۱۴۱۱، *الفتوح*، تحقیق: علی شیری، بیروت، دارالاضواء.
- ۴- ابن تغری بردی، ۱۹۹۲/۱۴۱۳، *النجوم الزاهره فی ملوک مصر والقاهره*، تقدیم و تحقیق: محمد شمس الدین.
- ۵- ابن حجر العسقلانی، ۱۹۹۵/۱۴۱۵، *الإصابه فی تمییز الصحابه*، تحقیق: عادل احمد عبد الموجود و علی محمد معوض، بیروت، دارالکتب العلمیه، ط الأولی.
- ۶- ابن حوقل النصیبی، ۱۹۳۸، *صوره الارض*، بیروت، دارصادر.
- ۷- ابن خلدون، عبدالرحمان، ۱۹۹۸/۱۴۰۸، *تاریخ ابن خلدون*، تحقیق: خلیل شحاده، بیروت، دارالفکر.
- ۸- ابن خلدون، ۱۳۶۳، *تاریخ ابن خلدون*، ترجمه عبدالمحمد آیتی، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، چ اول.

- ۹- ابن زنجویه، ابوالاحمد حمید بن مخلد بن قتیبه، ۱۴۲۷، الاموال، تصحیح ابو محمد الایسوطی، بیروت، دارالکتب العلمیه.
- ۱۰- ابن شاهین الظاهر الحنفی، ۱۴۲۲/۲۰۰۲، نیل الامل من ذیل الدول، بیروت، المكتبه العصریه.
- ۱۱- ابن عبدالبر، ابو عمر یوسف بن عبدالله، ۱۹۹۲/۱۴۱۲، الاستیعاب فی معرفه الاصحاب، تحقیق: علی محمد البجاوی، بیروت، دارالجلیل.
- ۱۲- ابن عساکر، ۱۴۱۵، تاریخ مدینه دمشق، بیروت، دارالفکر للطباعه والنشر.
- ۱۳- ابن کثیر، ابوالفدا اسماعیل بن عمر، ۱۹۸۶/۱۴۰۷، البدایه والنهایه، بیروت، دارالفکر.
- ۱۴- البلاذری، احمد بن یحیی، ۱۹۸۸، فتوح البلدان، بیروت، دارو مکتبه الهلال.
- ۱۵- حتی، فیلیپ خوری، ۱۳۸۰، تاریخ عرب، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران، آگاه، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۱۶- الحمیری، محمد بن عبدالمنعم، ۱۹۸۴، الروض المعطار فی خبر الاقطار، بیروت، مکتبه لبنان.
- ۱۷- خلیفه بن خیاط العصفری، ابو عمر، ۱۹۹۵/۱۴۱۵، تاریخ خلیفه بن خیاط، تحقیق: فواز، بیروت، دارالکتب العلمیه.
- ۱۸- الذهبی، شمس الدین محمد، ۱۹۹۳/۱۴۱۳، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر والاعلام، تحقیق عمر عبدالسلام تدمری، بیروت، دارالکتب العربیه.
- ۱۹- زبیدی، محمد بن محمد مرتضی (بی تا)، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقیق علی شیری، بیروت: دارالفکر.
- ۲۰- الزنتانی، عبدالوهاب محمد، ۲۰۰۲، قبرص من معاویه الی اجاويد، القايره، دارغریب للطباعه و النشر و التوزیع.
- ۲۱- الصالحی الدمشقی، محمد بن یوسف، ۱۹۹۳/۱۴۱۴، سبیل الیهدی وللرشاد فی سیره خیر للعباد، تحقیق: عادل احمد عبدال موجود، بیروت، دارالکتب العلمیه.
- ۲۲- الطبری، محمد بن جریر، ۱۳۸۷/۱۹۶۷، تاریخ الطبری، تحقیق: محمد ابو الفضل ابراهیم، بیروت، دارالتراث.
- ۲۳- عثمان، احمد، ۱۹۹۷، تاریخ قبرص، القايره، بی تا.
- ۲۴- فرشوخ، محمد عبدالحفیظ، ۲۰۱۲، مملکه قبرص اللاتینیہ بین الشرق الاسلامی و الغرب الارویبی، بیروت، دار النشر محمد عبدالحفیظ فرشوخ.
- ۲۵- قدامه بن جعفر، بی تا، الخراج و صناعه الکتابه، بغداد، دار الرشید.
- ۲۶- مجهول المؤلف، ۱۳۶۶، تاریخ سیستان، تهران، کلاله خاورش.
- ۲۷- الواقدی، محمد بن عمر، بی تا، فتوح الشام، بیروت، دارجلیل.
- ۲۸- الهروی، ابوالحسن علی بن ابوبکر، ۱۴۲۳، الاشارات الی معرفه زیارات، قايره، مکتبه الثقافیه.
- ۲۹- یعقوبی، ۱۹۶۰/۱۳۷۹، تاریخ یعقوبی، بیروت، دارصادر.

- 30-Algar, H.1986.Kubrus. in Encyclopaedia of Islam,(vol,5.pp.301-309).Leiden,Brill.
- 31-Cyprus, In Encyclopaedia Britanica, (vol.6.pp.931-935)
- 32-Gazioghlu .A ,1990, The turks in Cyprus, London, Rustem & Brother.
- 33-Tofallis, K, 2002, A History of Cyprus, London, The Greek Institue .
- 34-NewMan ,P.,1940, A Short History of Cyprus.London, Long Mans,Green and co.LTD.